

TÜRK HUKUKUNDA ENDÜSTRİYEL TASARIMLAR

Av. Kaan ŞAHİNALP

GİRİŞ

Burada inceleyeceğimiz konu, 554 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmiş bulunan endüstriyel tasarımlardır. Bu tasarımlar, Sınai Mülkiyet Haklarından biridir. Bu nedenle her şeyden önce sınai mülkiyet haklarına kısaca değinmekte yarar vardır.

Günümüzde Sınai Mülkiyet Hakları, buluşların ve yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları adına veya ticaret alanında üretilen ve satılan malların üzerlerindeki üreticisinin veya satıcısının ayırt edilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına, kayıt edilmesini ve böylece bu kişilerin ürünü üretme ve satma hakkına belirli bir süre sahip olmalarını sağlayan gayri maddi bir hak olarak tanımlanmaktadır. (1)

Sınai Mülkiyet Hakları; Patentler ve Faydalı Modelleri, Ticaret ve Hizmet Markalarını, Coğrafi İşaretleri (menşe ve mahreç işaretleri), Endüstriyel Tasarımları ve Entegre Devrelerin Topografyalarını kapsamaktadır. Türk Patent Enstitüsü kurulduktan sonra (2), sınai mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korumasını sağlamak üzere, yeni ve uluslararası mevzuata uygun yasal düzenlemelerin hazırlanmasına başlanmıştır. Bu düzenlemeler 27.06.1995 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur. Yürürlüğe giren bu yasal düzenlemeler şunlardır;

- 551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname;

- 554 Sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname;

(1) Türk Patent Enstitüsü, **Sınai Mülkiyet Hakları**, s.5.

(2) Sınai Mülkiyet Haklarına ilişkin işlemler 24.6.1995 tarihine kadar Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sınai Mülkiyet Dairesi Başkanlığınca yürütülmüştür. Bu tarihten itibaren ise 544 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Türk Patent Enstitüsü Başkanlığı bu işlemleri yürütmektedir. Bu kararnameye göre, Türk Patent Enstitüsü; Türkiye'de sınai mülkiyet haklarının yönetimi için idari ve mali özerkliğe sahip Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı özel bir kamu kuruluşudur. Türkiye'nin teknolojik ilerlemesine katkıda bulunmak, ülke içinde serbest rekabet ortamını oluşturmak ve araştırma geliştirme faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Türk Patent Enstitüsü sınai mülkiyet haklarının ilgili mevzuat hükümleri uyarınca tescilini ve bu hakların korunması ile ilgili işlemleri yapar, buluşların kullanımını takip eder, sınai mülkiyet hakları ile ilgili olarak çeşitli yayınlar çıkarır ve sınai mülkiyet hakları konularında yurt içinde kişi ve kuruluşların bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi için gerekli çalışmaları yapar. TPE, **Sınai Mülkiyet Hakları**, s.6.

- 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname;

- 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamelerdir.

Ayrıca 22.09.1995 tarihinde yayınlanan 566 Sayılı İlaçların Patent Kapsamına Alınmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname ile ilaç üretim usulleri ve ilaç ürünlerinin korunmasına ilişkin düzenlemeye yürürlüğe girmiştir. Yukarıda belirtilen Kanun Hükmünde Kararnamelere ait bazı değişiklikler ve bu Kanun Hükmünde Kararnamenin ihlalinde verilecek cezaları belirlemek amacı ile 03.11.1995 tarihinde 4128 sayılı Cezalara İlişkin Kanun da yürürlüğe konulmuştur.

Yukarıda belirtilen KHK'lerin uygulama şeklini gösterir yönetmelikler de yine 1995 yılında uygulamaya konulmuştur. Böylece endüstriyel tasarımların, coğrafi işaretlerin, hizmet ve garanti markalarının da korunmasına başlanmış, Sınai Mülkiyet Haklarının Korunmasına ilişkin mevzuat uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir (3).

Ülkemizde, daha önce endüstriyel tasarımların korunması için ayrı herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktaydı. Koruma ancak uluslararası antlaşmaların getirdiği koruma yükümlülüğü altında genel hükümlere göre mümkündü. Türkiye, Sınai Hakların Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesi'ne (4) 1925 yılından bu yana üye olmasına karşın, sınai haklar kapsamında olan ve bu sözleşmede koruma taahhüt edilen endüstriyel tasarımların özel yasa ile tescil edilerek korunması 27.06.1995 tarihinde yürürlüğe giren 554 sayılı KHK ile mümkün olabilmıştır.

I- ENDÜSTRİYEL TASARIM KAVRAMI

Tasarım, insan ihtiyaçlarını karşılayan eşyaların dış görünüm özelliklerini ifade eden bir kavramdır. Bu bağlamda bir çini vazo tasarımından bahsedilebileceği gibi, masa, sandalye, otomobil, elektronik alet tasarımından bahsetmek de mümkündür.

Tasarım hem elle üretilen ürünleri (el işi tasarımları) hem de makinalar ile seri halde üretilen ürünleri (endüstriyel-sınai tasarımları) içeren bir üst

(3) TPE, Sınai Mülkiyet Hakları, s.6.

(4) 23 Mart 1883 tarihinde Paris'te imzalanan Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi, Sınai Mülkiyet Haklarının anayasası olarak kabul edilmektedir. Antlaşma, Brüksel (1900), La Haye (1925), Londra (1934), Lizbon (1958) ve Stokholm (1967) de olmak üzere beş kez değiştirilmiştir.

kavramdır. Bu kavram iki boyutlu yüzey süslemeleri (desen) ile üç boyutlu eşyaları (model) kapsar ⁽⁵⁾. Yani tasarım, iki veya üç boyutlu bir ürünün dış görünüm özelliklerini ifade eder.

A- Amaç ve Kapsam

Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında 554 sayılı KHK'nin amacı, bu KHK hükümlerine uygun tasarımların korunmasını, rekabet ortamının oluşturulmasını ve sanayinin gelişmesini sağlamaktır (KHK/554 m.1/1). Diğer bir ifadeyle endüstriyel tasarımların korunmasındaki amaç, tasarımcıların yeni ve özgün tasarımlar üretmeleri için teşviki hem de konu ile ilgili endüstrilerin oluşmasını ve gelişmesini sağlamaktır.

554 sayılı KHK ile korunan, ürünün dış özelliklerinin ürüne sağladığı ekonomik değerdir ⁽⁶⁾.

Bu Kanun Hükmünde Kararname tescilli tasarımların korunması ile ilgili esasları, kuralları ve şartları kapsar. Tescilsiz tasarımlar genel hükümlere tabidir (KHK/554 m.1/2).

B- Tanım

Endüstriyel Tasarım: Bilgisayar programları ve yarı iletkenlerin topografyaları hariç olmak üzere, endüstriyel yolla veya elle üretilen bileşik bir sistem veya bunu oluşturan parçaları, setler, takımlar, ambalajlar gibi nesneleri ile, birden çok nesnenin veya sunuşun bir arada algılanabilen bileşimleri, grafik semboller ve topografik karakterleri de kapsamak üzere bir ürünün tümü, veya bir parçası veya üzerindeki süslemenin, çizgi, şekil, biçim, renk, doku, malzeme veya esneklik gibi insan duyuları ile algılanan çeşitli unsur veya özelliklerin oluşturduğu bütünü oluşturan tasarımların ayırt edici nitelik içeren ve yeni olanları, endüstriyel tasarım olarak tanımlanır ve korunurlar ⁽⁷⁾.

Diğer bir deyimle Endüstriyel Tasarım; insan ihtiyaçlarını karşılayan ürünlere ilişkin olan ve bu ürünlerin teknik fonksiyonlarının zorunlu bir sonucu olmayan dış görünüm özelliklerini ifade eder ⁽⁸⁾.

(5) ARIKAN, A.S., **Türk Tasarım Kanunu Tasarısı**, s.55.

(6) ŞEHİRALİ, Feyzan Hayal, **Patent Hakkının Korunması**, s.19.

(7) TPE, **Sınai Mülkiyet Hakları**, s.8.

(8) DPT, **Türkiye-AT Mevzuat Uyumlu Sürekli Özel İhtisas Komisyonu Raporları**, s.91.; ARIKAN, A.S., **Sınai Tasarımlar**, s.73.

II- ENDÜSTRİYEL TASARIM VE PATENT İLİŞKİSİ

Tasarımlar aslında esas itibariyle birer fikir ürünleridir. Ancak teknik bir problemin çözümüne ilişkin soyut bir kural getirmedikleri için buluş sayılmamaktadırlar (9).

Tasarımın patentten farkı, ürüne insan duyuları ile algılanabilen biçimsel özellik kazandırılmasıdır. Bu özellik ürüne fonksiyonel üstünlük kazandırdığı zaman bu tasarım patent ile korunur. Kimi endüstriyel tasarımlar, ürüne görsel farklılık ve estetik özellik kazandırırken aynı zamanda ürünün fonksiyonel özelliklerine ve niteliklerine de üstünlük kazandırabilir. Bu durumda tasarım aynı zamanda patent ya da faydalı model ile de korunabilir. Buna örnek olarak, bir ayakkabının bütün olarak biçimi endüstriyel tasarım olarak nitelenebilir. Bu tasarım ile ayakkabıya sağlanan biçim, ayakkabıya estetik bakımdan üstünlük kazandırırken bununla birlikte ayakkabının biçimi sayesinde ayakkabının dayanıklılığı artırılmış ise bu durumda endüstriyel tasarım patent verilerek de korunabilir. Herhangi bir ürün üzerinde patent ve tasarım hakkının varlığına örnek olarak hamburgercilerde çokça rastladığımız iki yanından sıkıldığında bir tarafı açık kutu biçimini alan kartondan yapılmış kızarmış patates kapları gösterilebilir. Bu ürünler 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde patentlendirilmiştir. Bu ürün patent ile korunduğu sürece sadece patent sahibi tarafından üretilmiştir. Patent koruması 1989 yılında dolmuş olup artık bu ürün herkes tarafından üretilmektedir. Ürün üzerinde renk, biçim, desen gibi görsel nitelikte yapılan düzenlemeler ise endüstriyel tasarım koruması ile korunabilir. Günümüzde birçok yerde gördüğümüz değişik renk ve biçimdeki kızarmış patates kutuları görsel bakımdan yeni, özgün ve ayırt edici nitelikler taşıyorsa tasarım korumasından faydalanabilir (10).

III- ENDÜSTRİYEL TASARIM TÜRLERİ

Endüstriyel Tasarım kavramı, iki boyutlu yüzey süslemelerini ve üç boyutlu cisimleri birlikte içerir. Bu nedenle endüstriyel tasarımları sınai resim ve sınai model olmak üzere iki grupta sınıflandırabiliriz (11).

A- Sınai Resim

Ürünlerin yüzeylerine uygulanan ve iki boyutlu olarak algılanabilen süslemeler veya çizimler "sınai resim (desen)" olarak adlandırılmaktadır.

(9) ORTAN, A.N., *İşçi Buluşları Hukuku*, s.48.

(10) TPE, *Sınai Mülkiyet Hakları*, s.11.

(11) DPT, ÖİKR (1994), s.41.; ARIKAN, A.S., *Sınai Tasarımlar*, s.75.

B- Sınai Model

Ürünlerin üç boyutlu bir cisim olarak algılanabilen, benzerlerinden ayırıcı ve tanıtıcı nitelikli dış görünüş özelliklerine "sınai model" denir.

IV- ENDÜSTRİYEL TASARIMLARIN KORUNMASI

Türk Hukukunda endüstriyel tasarımlar uzun süre TTK'un haksız rekabete ilişkin hükümleri, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile mahkeme yorumlarıyla (12) korunmuştur (13). Endüstriyel tasarımların ayrı bir özel yasayla tescil edilerek korunması 27.06.1995 tarihinde yürürlüğe giren 554 sayılı KHK ile mümkün olabilmıştır. Bu KHK ile endüstriyel tasarımların korunmasında incelemesiz tescil esası benimsenmiştir. Yani 554 sayılı KHK ile sağlanan korumadan tescilli tasarımlar yararlanabilecektir. Tescilsiz tasarımlar ise genel hükümlere tabi olacaktır. (KHK/554 m.1/2).

Öte yandan endüstriyel tasarımları 5486 sayılı FSEK ile korumanın yasal dayanağını, FSEK m.2/b.3 ve m.4 oluşturmaktadır (14). 554 sayılı KHK çerçevesinde tasarım olarak sağlanan koruma, FSEK'da aranan şartların gerçekleşmesi halinde öngörülen korumayı engellemeyecektir (KHK/554 m.1/3).

Böylece FSEK m.4/2 ve 554 sayılı KHK m.1/3 ile sınai tasarımlar için bir "birlikte uygulanma ilkesi" getirilmiştir (15). Örneğin bir vazunun piyasada rağbet görmesi, o malın estetik biçiminden kaynaklanıyorsa, bu tür şekiller tasarım veya güzel sanat eseri olarak 554 sayılı KHK ya da Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında ele alınır (16).

(12) Örneğin Rowenta; Y.11. HD., 27.1.1989, 88/10004 E., 89/325 K.; Christian Dior; Y.11. HD., 20.11.1987, 87/7269 E. 87/6440 K. (ARIKAN, A.S., **Sınai Tasarımlar**, s.107).

(13) ARIKAN, A.S., agm., s.106,107.

(14) FSEK m.2/b.3'e göre; "Bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topografyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimar maketleri endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri" ilim ve edebiyat eseri sayılarak Kanunun korumasına alınmıştır. Yine FSEK m.4'te; yağlı ve suluboya tablolar, her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, güzel sanat eseri sayılmış; aynı maddenin ikinci fıkrasında ise krakilerin, resimlerin, maketlerin, tasarımların ve benzeri eserlerin endüstriyel model ve resim olarak kullanılmasının, düşünce ve sanat eserleri olmak sıfatını etkilemeyeceği belirtilmiştir.

(15) ŞEHİRALİ, Feyzan Hayal, **Patent Hakkının Korunması**, s.19.; ARIKAN, A.S., **Sınai Tasarımlar**, s.106.

(16) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.86.

A- Genel Koruma Şartları

KHK/554 m.5'e göre; "Yeni ve ayırt edici niteliğe sahip tasarımlar belge verilerek korunur. Bileşik bir ürünün parçası ile ilgili tasarımın kendi yeni ise ve ayırt edici niteliğe sahipse, ayrıca korumadan yararlanır."

Bu hükümden anlaşılacağı üzere bir tasarımın tescil edilebilmesi için yenilik kriterini taşıması ve ayırt edici nitelikte olması gerekir.

1-Yenilik

KHK/554 m.6/1'e göre; "Bir tasarımın aynısı, başvuru veya rüçhan tarihinden önce, dünyanın herhangi bir yerinde, kamuya sunulmamış ise o tasarım yeni kabul edilir. Tasarımlar sadece küçük ayrıntılarda farklılık gösteriyorlarsa aynı kabul edilir."

Bir tasarımın tescil edilebilmesi için yeni olması şarttır. Aksi takdirde bu tasarımın tescili mümkün olmaz. Sadece tescilli tasarımlar, bu tasarımın aynısının veya benzerinin başkaları tarafından kullanılmasına engel olma konusunda inhisari bir hak sağlar.

Yenilik kriteri ilgili konudaki uzman çevreler tarafından bilinmemek olarak tanımlanmaktadır (17).

Yeniliği orjinallik ile karıştırmamak gerekir. Orjinallik telif hukukunda taklit olmamak olarak ifade edilmektedir. Bir Endüstriyel Tasarım, sahibinin özgün çalışması sonucunda (taklit edilmeden) yaratılmakla birlikte, yeni sayılmayabilir (18). Tasarımın yeni olması ile orjinal nitelikli bulunması farklı şeylerdir: Yeni tasarım, örneğin şekil veya biçim bakımından, kendisi yenidir. Buna karşın, orjinal tasarım, şekli veya biçimi yönünden kendisi yeni değil fakat, uygulanacağı söz konusu şey için yenidir (19).

Tescilli tasarımlar için yenilik şart iken tescilsiz tasarımlar için yenilik şart değildir. Tasarım orjinal olması yeterlidir. Tasarım meydana getirildiği tarihte olağan ise, orjinal değildir. Ayrıca bir tasarım tescil edilebilmesi açısından, estetik görüntü ve endüstriye uygunluk karışımına sahip bulunmalıdır (20).

(17) ARIKAN, A.S., *Sınai Tasarımlar*, s.87.

(18) ARIKAN, A.S., *Sınai Tasarımlar*, s.82

(19) CAMCI, Ö., *Marka Patent Tasarımı ve Haksız Rekabet Davaları*, s.126.

(20) CAMCI, Ö., *Marka Patent Tasarımı ve Haksız Rekabet Davaları*, s.126.

a-Kamuya Sunma

Tescil talebi öncesi kamuya sunulmuş tasarım için yenilikten söz edilemeyeceği açıktır. KHK/554 m.6/2'nin birinci cümlesine göre; "Kamuya sunma, sergileme, satış gibi yollarla piyasaya sürme, kullanma, tarif, yayım, tanıtım veya benzer amaçlı faaliyetleri kapsar."

b- Kamuya Sunma Olarak Nitelendirilemeyecek Durumlar

Kamuya sunma olarak nitelendirilemeyecek ve dolayısıyla yenilik kriterine aykırı olmayacak hareketleri şu iki grupta toplayabiliriz.

ba- İyiniyetle açıklama:

KHK/554 m.6/2'nin son cümlesine göre; "Üçüncü şahıslara yapılan ve açıkça veya zımmen gizlilik niteliği anlaşılan açıklamalar, kamuya sunmanın dışındadır," Bununla beraber açıklayan durumundaki tasarım sahibine karşı sır saklama yükümlülüğü bulunmayanlara, tek kişi dahi olsa, yukarıdaki nitelikteki böyle bir açıklamanın kamuya sunma anlamına geleceği ileri sürülmektedir (21). Biz de bu görüşe katılmayı uygun görüyoruz. Zira aksi takdirde kamuya sunmanın sınırını tespit edebilmek çok güç olur.

Öte yandan KHK/554 m.8 hükmüne göre de; Koruma talep edilen tasarım, başvuru tarihinden önceki oniki ay içerisinde veya rüçhan talebi varsa, rüçhan tarihi itibarıyla tasarımcı veya halefi veya bu kişilerin izni ile üçüncü bir kişi tarafından kamuya sunulur veya tasarımcı veya halefleri ile olan ilişkinin suistimali sonucu kamuya sunulursa, bu açıklama tasarımın yeniliğini ve ayırtedici niteliğini etkilemez. Diğer bir deyimle böyle bir açıklama kamuya sunma kapsamı dışında kalır.

bb- İdareye bildirme

554 sayılı KHK'de bulunmayan bu nedene göre, tasarımın değerlendirilmesi amacına yönelik olarak, ilgili idari birime sunulan tasarım tescil talebinin reddine veya daha sonra iptaline neden olmaz (22).

2- Ayırt Edici Nitelik

KHK/554 m.7/1'e göre "Bir tasarımın ayırtıcı niteliğe sahip olması, bu tasarımın bilgilendirilmiş kullanıcı üzerinde yarattığı genel izlenim ile, herhangi bir tasarımın böyle bir kullanıcıda yarattığı genel izlenim arasında, belirgin

(21) CAMCI, Ö., **Marka Patent Tasarımı ve Haksız Rekabet Davaları**, s.127.

(22) CAMCI, Ö., **Marka Patent Tasarımı ve Haksız Rekabet Davaları**, s.127.

bir farklılık olması anlamındadır." Burada bilgilendirilmiş kullanıcının kim olduğu madde metninde açık olmamakla beraber, bu kişi olayın özelliğine göre, bazen nihai tüketici, bazen uzman bir kişi, hatta bazen hakim kendisi olabilecektir (23).

Herhangi bir tasarımın ayırt edici nitelik açısından kıyaslandığı diğer tasarımın,

a) Başvuru veya rüçhan tarihinde, Türkiye'de veya, dünyada herhangi bir yerde piyasaya sunulmuş olması veya,

b) Enstitü tarafından tescilli bir tasarım olarak yayınlanmış ve ayırt edici nitelik açısından değerlendirilen tasarımın başvuru veya rüçhan tarihinde henüz koruma süresini doldurmamış olması gerekir.

Ayırt edici niteliğin değerlendirilmesinde, birbirleri ile kıyaslanan tasarımların ilke olarak farklılıklarından çok ortak özelliklerinin değerlendirilmesine ağırlık verilir ve tasarımcının tasarımı geliştirme açısından, ne kadar seçenek özgürlüğüne sahip olduğu gözönüne alınır (m.7/4). Bu fıkra hükmü ile hakime de yol gösterilmiş ve karşılaştırma yapılırken iki tasarım arasındaki farklılıklardan çok ortak özelliklere bakılması gerektiği ifade edilmiştir.

Son yıllarda çok hızlı ve büyük teknolojik gelişmeler yaşanmakta ve kamuya sunulmuş tasarımlar çoğaldıkça, yeni tasarımlar üretmek güçleşmektedir. Bu nedenle, tasarımcının seçenek özgürlüğü gittikçe azalmaktadır. "Bu durumda, patent korumasında olduğu gibi, mevcut tasarımın geliştirilmesi açısından kamuya arz edilmiş tasarım veya üründe, tasarımcının makul ölçüde uygulayacağı daha ileri teknik uzmanlık nitelikli emek ve ustalıklarla meydana getireceği farklar, küçük ayrıntıların ötesinde olup, tescile uygun addolunmalıdır" (24).

B- Korumadan Yararlanacak Kişiler

KHK/554 m.2 hükmüne göre, bu KHK ile sağlanan korumadan;

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları,
- Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikametgahı olan veya sınai veya ticari faaliyette bulunan gerçek veya tüzel kişiler veya,

(23) ARIKAN, A.S., **Türk Tasarım Kanunu Tasarısı**, s.58.

(24) CAMCI, Ö., **Marka Patent Tasarımı ve Haksız Rekabet Davaları**, s.128.

- Paris veya Bern Sözleşmeleri veya Dünya Ticaret Örgütünü kuran anlaşma hükümleri dahilinde, başvuru hakkına sahip kişiler ile,

- Karşılıklılık esasına göre, Türkiye uyruğundaki kişilere kanunen veya fiilen tasarım koruması tanıyan devletlerin uyruğundaki gerçek veya tüzel kişiler de karşılıklılık ilkesi uyarınca Türkiye'de tasarım korumasından yararlanır.

C- Koruma Süresi

Tescilli tasarımların koruma süresi başvuru tarihinden itibaren 5 yıldır. Ancak bu süre tasarım sahibinin isteğine göre beşer yıllık dönemler halinde, yenilenmek üzere toplam 25 yıla kadar uzatılır (KHK/554 m.12). Kanımızca koruma süresinin başvuru değil, tescil tarihinden itibaren başlatılması daha isabetli olurdu.

D- Koruma Dışı Haller

KHK/554 m.9 hükmüne göre; Kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı tasarımlar koruma kapsamı dışında tutulmuştur. Hangi tasarımların, kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olduğu uygulamaya bırakılmıştır.

Bilgisayar programları⁽²⁵⁾ ve ıyarı iletken ürünlerin topografileri KHK/554 m.3 ile koruma kapsamı dışında tutulmuştur.

Diğer koruma dışı haller ise m.10'da belirtilmiştir. Buna göre; "Teknik fonksiyonun gerçekleştirilmesinde, tasarımcıya, tasarıma ilişkin özellik ve unsurlarda hiç bir seçenek özgürlüğü bırakmayan tasarımlar koruma kapsamı dışındadır." Öte yandan yine aynı maddenin ikinci fıkrası hükmü gereğince; "Tasarlanan veya tasarımın uygulandığı ürünü, başka bir ürüne mekanik olarak monte edebilmek veya bağlayabilmek üzere ancak zorunlu biçim ve boyutlarda üretilebilen tasarımlar koruma kapsamı dışındadır."

(25) Bilgisayar prgramları 5486 sayılı FSEK'nun 07.06.1995 tarih ve 4110 sayılı Kanunla değişik şekliyle FSEK kapsamına alınmıştır. (FSEK m.2/1 ve m. 6/b.10)

V- ENDÜSTRİYEL TASARIMLAR ÜZERİNDEKİ HAK SAHİPLİĞİ

A- Tasarım Hakkı

Tasarım hakkı, tasarımcıya⁽²⁶⁾ veya onun hukuki haleflerine aittir. Tasarımcının birden çok olması halinde, taraflar arasında aksine anlaşma yoksa, tasarımcılar, müşterek mülkiyet hükümleri çerçevesinde hak sahibidir (KHK/554 m.13).

Taraflar arasındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça, hizmet akdinin ifası sırasında, işçilerin tasarladıkları tasarımların sahipleri, çalıştıranlarıdır. Ancak, sözleşmenin gerektirmediği hallerde işverenin araç ve imkanlarından faydalanmak suretiyle bir tasarım yapan çalışanın yaptığı tasarımın sahibi çalıştıran olmakla beraber, bu durumda çalışanın makul bir bedele hakkı olur. Taraf aralarında bedel konusunda anlaşamazlarsa, söz konusu bedel mahkemece tayin olunur (KHK/554 m.14; BK. m.336). Öğretim elemanlarının durumu ise ayrı bir maddede düzenlenmiştir. Öğretim elemanlarının tasarımları üzerindeki hak 14. madde hükümünden farklı olarak öğretim elemanlarının kendilerine aittir (KHK/554 m.15).

Kararnamenin 19. maddesi hükmüne göre; tasarımın gaspı halinde, gerçek hak sahibi olduğunu iddia eden kişi tasarım hakkından doğan, diğer hak ve talepleri saklı kalmak kaydıyla, tasarım hakkı sahipliğinin kendisine devir edilmesini talep ve dava etme hakkı vardır.

B- Tasarım Hakkının Kapsamı

Tasarım hakkı hak sahibine, tasarımı kullanmak ve üçüncü kişilerin izinsiz kullanımını önleme yetkisi verir. Burada kullanma ile, koruma kapsamındaki ürünü, üretmek, ticari açıdan piyasaya sürmek, sözleşmeler açısından icapta bulunmak, ithal etmek, fiilen kullanmak ve bu sayılan amaçlar için elde bulundurmak (depolamak) fiilleri anlaşılmaktadır (KHK/554 m.17).

(26) Tasarım hakkı talep edenle tasarımcı her zaman aynı kişi olmayabilir. Gerçek veya tüzel kişiler tasarım hakkı talebinde bulunabilirler. Ancak tasarımcı, korumaya konu olan tasarımı tasarlayan gerçek kişi olmalıdır. Ekip çalışması sonucunda ortaya çıkan tasarımlarda da, ekipte yer alan tüm kişilerin isimleri tek tek belirtilmelidir. Tasarım hakkı talep edenle tasarımcının farklı olması durumunda aradaki ilişki başvuru sırasında beyan edilmelidir. Yani KHK/554 m.18 hükmüne göre; tasarımcı başvuru sahibine veya tasarım hakkı sahibine karşı, tasarım sicilinde, rüçhan belgelerinde ve yayınlama sırasında adının tasarımcı olarak gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.

C- Tasarım Hakkının Sınırları

Tasarım hakkının sınırları kararnamenin 21. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre; özel amaçla sınırlı kalan ve ticari amaç taşımayan fiiller, deneme amaçlı fiiller, ticari hayatın gerektirdiği dürüstlük kuralına uygun bir şekilde yapılan eğitim ve referans amaçlı çoğaltmalar ve tamir amaçlı fiiller tasarım hakkının dışındadır.

Yine diğer bir sınırlama kararnamenin 23. maddesinde düzenlenen önceki kullanmadan doğan haklar konusunda ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; tescil başvurusunun yapıldığı tarihten veya rüçhan hakkı tarihinden önce, tescilli tasarımın koruma kapsamına giren ve tescilli tasarımdan bağımsız olarak geliştirilmiş ve o tarihte henüz kamuya açıklanmamış bir tasarımı kullanmaya başlamış veya kullanımı için ciddi ve gerçek tedbirler almış kişi veya kişilere karşı, bu kişi veya kişilerin iyi niyetli davranmış olmaları koşuluyla, tasarımı kullanmaya devam etmelerini veya kullanmaya başlamalarını önlemeye, tasarım hakkı sahibinin yetkisi yoktur.

D- Tasarım Hakkının Tüketilmesi

KHK/554 m.24 hükmüne göre; Tasarlanan veya bu tasarımın uygulandığı ürünün, tasarım hakkı sahibi tarafından veya onun onayı ile Türkiye'de piyasaya sürülmesinden sonra, bu ürünle ilgili fiiller tasarım hakkının dışındadır.

Tükenmeden söz edebilmek için tasarımın uygulandığı ürünün, Türkiye'de piyasaya sunulmuş olması gerekmektedir. Tasarımın uygulandığı ürünün Türkiye dışında piyasaya sürülmüş olması, tasarım hakkının Türkiye bakımından tüketilmesine yol açmaz. Bu nedenle yabancı ülkeden Türkiye'ye yapılacak ithalata, tasarım hakkı sahibi, tasarım hakkına dayanarak engel olabilir. Buna karşılık, tasarımın uygulandığı ürünün Türkiye'de piyasaya sunulmasından sonra tasarım hakkı sahibi, bu ürünleri yurt dışına satar (veya yurt dışında da üretirse) bunların üçüncü kişiler tarafından yurt dışından satın alınarak Türkiye'ye ithaline (Parallel import) engel olamaz⁽²⁷⁾,

(27) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.135.

VI- ENDÜSTRİYEL TASARIMLARIN TESCİLİ

A- Başvuru

Herşeyden önce tasarımların tescili için yetkili merci Türk Patent Enstitüsüdür. Yurt içinden veya yurt dışından yapılacak tüm başvurular (28) Türk Patent Enstitüsüne veya onun yetkili kıldığı makama yapılır (m.25).

Bir tasarımın tescili için gerekli olan belgeler 26. maddede sayılmıştır. Bu madde hükmüne göre, başvuru sırasında gerekli olan belgeler şunlardır (m.26);

a) Şekil ve içeriği yönetmelikte gösterilen ve başvuru sahibinin kimliğine ilişkin bilgileri de içeren başvuru dilekçesi,

b) Tasarımın özelliklerini gösteren, çizim, resim, grafik, fotoğraf veya benzeri bir biçimde hazırlanmış görsel anlatım.

Görsel anlatımı içeren tarifiede "şekilde görüldüğü gibi" tanımlaması kesinlikle kabul edilmemektedir (29). Ayrıca başvuruda tasarımı açıklayan bir tarifname verilir ve tasarımı konu alacak veya tasarımın uygulanacağı ürünler belirtilir.

Öte yandan birden çok tasarımın başvurusu tek başvuru ile yapılabilir (m.28).

B- Tescilin İlanı ve Yayının Ertelenmesi

554 sayılı KHK'de tasarımların korunmasında, uluslararası genel eğitim doğrultusunda incelemesiz tescil esası benimsenmiştir. Burada inceleme sadece tescil edilecek tasarımın konu ve kapsam bakımından KHK m.3 hükmüne uygunluğu ile sınırlıdır. Bu nedenle tüm başvuruların yayınlanması ve incelemenin itiraz (30) üzerine TPE tarafından yapılması öngörülmüştür (31).

KHK/554 m.35/1 hükmüne göre, tasarım tescil başvuru sahibi eğer dilerse, otuz aydan uzun olmamak üzere, başvuru sırasında yayının ertelenmesi talebinde bulunur.

(28) Tasarımın başvuru dilekçesinde vekil belirtilmiş ise vekaletname verilmesi gereklidir. Vekaletname tasarım tescil talebinin geri çekilmesi ve iptal ettirme yetkilerini ve kile veriyor ise bu durumda vekaletnamenin noterden tasdikli olması gerekir. Türkiye'de ikametgahı olmayanlar tasarımlarını tescil ettirmek ve tescille ilgili haklarını kullanabilmek için Türkiye'de ikametgahı olan bir vekil tayin etmek zorundadırlar. TPE, **Endüstriyel Tasarım Başvurularının Hazırlanması İçin Gerekli Bilgi ve Belgeler**, s.2.

(29) TPE, **Endüstriyel Tasarım Başvurularının Hazırlanması İçin Gerekli Bilgi ve Belgeler**, s.2.

(30) İtiraz ve İtirazın İncelenmesi için bakınız KHK/554 m.37, 38.

(31) ARIKAN, A.S., **Türk Tasarım Kanunu Tasarısı**, s.61.

Yayın erteleme talebi bulunan ve başvuru tarihi kesinleşmiş olan başvurunun sicil kaydı yapılır, ancak gerek tasarımın görsel anlatımı gerekse başvurunun diğer belgeleri kamu incelemesine kapalı tutulur (m.35/2).

Enstitü, tescili yapılan tasarımlarla ilgili olarak, ilgili bültende bir yayın erteleme bildirimi yayınlar. Bu bildirimde, tescil yapılmış tasarımın hak sahibinin kimliği, başvuru tarihi, talep olunan yayın erteleme süresi ve yönetmelikte öngörülen diğer hususlarla ilgili diğer bilgilere yer verilir (m.35/3).

KHK/554 m.35'de "yayının ertelenmesi" ne yer verilmesinin nedeni, özellikle tekstil gibi modası çabuk geçen tasarımlar için farklı ve daha basit bir usul olarak dünyada uygulanan ertelenmiş yayınlama sisteminin benimsenmiş olmasıdır (32).

C- Rüçhan Hakkı

1- Milletlerarası Antlaşmalara Dayanan Başvurulardan Doğan Rüçhan Hakları

Paris Sözleşmesine dahil ülkelerden birine mensup veya bu ülkelerden birine mensup olmamakla birlikte onlardan birinde ikametgahı veya işler durumunda bir ticari müessesesi bulunan gerçek veya tüzel kişiler veya kanuni varisleri, bu ülkelerin herhangi birinde yetkili mercilere bir tasarımın tescili için usulüne uygun olarak yaptıkları başvuru tarihinden itibaren, altı ay süreyle aynı tasarım için tasarım belgesi almak üzere Türkiye'de başvuru yapma konusunda rüçhan hakkından yararlanır. Bu süre içerisinde kullanılmayan rüçhan hakkı düşer. Yine bu süre içerisinde başvuru yapıldığı takdirde, rüçhan hakkının doğduğu tarihten itibaren ve bu rüçhan hakkını konu alan tescil başvurusunun kapsamına giren, üçüncü kişiler tarafından yapılacak başvurular ve bunlara verilecek tasarım belgesi hükümsüzdür.

Karşılıklı ilkesi uygulamasından yararlanan ülkeler uyruğundaki gerçek veya tüzel kişiler, bu madde hükmüne göre, rüçhan hakkının yararlanma hakkına sahiptir. Aynı şekilde, Paris anlaşmasına dahil ülke uyruğu, anlaşmaya taraf olmayan bu ülkede, tasarım için geçerli bir başvuru yapmışsa, bu madde hükmüne göre, söz konusu başvurunun rüçhan hakkından faydalanır (m.29).

(32) YALÇINER, Uğur, *Türkiye'deki Yeni Mevzuat Çalışmaları ve Uluslararası Anlaşmalara Katılım Konusundaki Gelişmeler*, s.14.

2- Sergilerde Teşhirden Doğan Rüçhan Hakları

Bir Endüstriyel Tasarımı, Türkiye'de açılan milli ve milletlerarası sergilerde veya Paris Anlaşmasına taraf ülkelerde açılan resmi veya resmi olarak tanınan sergilerde teşhir eden 29/1 maddede belirtilen gerçek veya tüzel kişiler, sergideki teşhir tarihinden itibaren altı ay içerisinde, Türkiye'de tasarım belgesi almak için başvuru yapma konusunda rüçhan hakkından yararlanır (m.30/1).

Ürün, sergide görünür şekilde resmi açılış tarihinden önce konmuşsa, süre bu tarihten başlar (m.30/2). Söz konusu sergilerin Türkiye'de açılanlarının yetkili mercileri, tescil başvurusundaki bir tasarım konu alan veya tasarımın uygulandığı ürünün sergide teşhir edildiği tarihi ve resmi açılış tarihini gösterir bir belge verir (m.30/3). Aynı durum yabancı ülkelerde açılan sergiler için de geçerlidir (m.30/4).

Rüçhan hakkının hüküm ve sonuçları, rüçhan hakkının talep edildiği başvurunun tarihi itibarıyla doğar. Başvuru sahibi, yararlanmak istediği rüçhan hakkını başvuru ile birlikte talep eder. Bununla ilgili rüçhan hakkı belgesini, başvuru tarihinden itibaren üç ay içinde vermediği takdirde rüçhan hakkından yararlanma talebi yapılmamış sayılır. Ayrıca sergide teşhir hakkına dayalı olarak alınmış bir rüçhan, 29. maddeye göre verilen rüçhan süresini uzatmaz (m.31).

D- Tescil İşlemi

Konu ve kapsamı 3.madde hükmüne uygun bir tasarım tescil talebi Enstitü tarafından incelemeye alınır. Enstitü başvurunun 26 ve 28. maddelerde belirtilen şartlara uygunluğunu ve herhangi bir eksikliğinin bulunup bulunmadığını inceler (m.32/1,2). Enstitü herhangi bir eksikliğin olmadığına karar verirse, tasarım tescil başvurusu, başvurunun Enstitü'ye veya onun yetkili kıldığı makama verildiği tarih, saat ve dakika itibarıyla kesinleşir (m.32, 33).

Ayrıca rüçhan hakkı talep edilmesi halinde, Enstitü tarafından 29, 30 ve 31. madde hükümlerine göre ayrı bir inceleme yapılır (m.32/3).

Bir başvuruda 26 ve 28. maddelerde yer alan şartların yerine getirilmediği tespit edilirse, Enstitü 26. maddenin 1. fıkrası kapsamına giren eksikliklerin yönetmelikte öngörülen süre içinde giderilmesini başvuru sahibinden ister eksikliklerin yönetmelikte öngörülen süre içerisinde giderilmesi halinde, tasarım tescil başvurusu öngörülen eksikliklerin giderildiği tarih itibarıyla kesinlik kazanır.

Kesinlik kazanan başvuru tasarım siciline kaydedilir ve ilgili bültende yayınlanır (m.34). Tasarım hakkı sahibinin veya onun yetkili kıldığı kişinin talebi ve yenileme ücretinin ödenmesi üzerine tescil süresi uzatılır. Enstitünün tescil süresinin dolmakta olduğunu, sürenin bitiminden önce yönetmelikte öngörülen süre içerisinde, tasarım hakkı sahibine haber vermemesi, Enstitüye herhangi bir sorumluluk getirmez (m.36/1,2).

Yenileme talebinin yapılması ve yenileme ücretinin ödenmesi, koruma süresinin sona erdiği ayın son gününden önceki altı ay içinde gerçekleştirilir. Bu sürenin kaçırılması durumunda, yenileme talebi, ek bir ücretin ödenmesi şartıyla, koruma süresinin son gününden itibaren altı aylık süre uzatımı içinde de yapılır. Yenileme sicile kayıt edilir. Koruma süresinin sonundan itibaren 6 aylık süre içerisinde yenilenmeyen tasarımlar için bu tarihten itibaren bu Kanun Hükmünde Kararname hükümleri uygulanmaz (m.36/2,3,4).

E- Tescilin Hüküm ve Sonuçları

554 sayılı KHK'ye göre endüstriyel tasarımlar üzerindeki hak, tescille doğar. 554 sayılı KHK'nin hazırlanış amacı, tescilli tasarımların korunmasını sağlamaktır (m.1/2). Tasarımın tescili kurucu bir etkiye sahiptir.

Tasarımını tescil ettirmemiş olan kişi, kural olarak 554 sayılı KHK'nin sağladığı koruma kapsamı dışındadır. Böyle bir kişi, haklarını ancak genel hükümlere (TTK m.56 vd., FSEK m.2/b.3 ve m.4) göre koruyabilir.

Tasarım tesciline bağlanan hüküm ve sonuçlar kural olarak tasarım tescilinin hükümsüzlüğüne karar verilmesi (m.43) ya da tasarım hakkının sona ermesine kadar (m.46) devam eder.

VII- ENDÜSTRİYEL TASARIMLAR ÜZERİNDEKİ HUKUKİ İŞLEMLER

A- Genel Olarak

Tasarım hakkı, gayri maddi mallar üzerindeki mutlak haklardan (33) biri olup çeşitli hukuki işlemlere konu olabilir (34). KHK/554 m.39'da, tescilli bir tasarımın devredileceği, miras yoluyla intikal edebileceği, rehnedilebileceği ve lisansa konu oluşturabileceği belirtilmiştir. Tescil edilmemiş ve dolayısıyla 554 sayılı KHK dışında kalan tasarımlar da çeşitli hukuki işlemlere konu olabilir. Ancak uygulamada buna pek rastlanmamaktadır. Zira kişi hem kendi hukuki durumunu güçlü hale getirmek hem de tescil formalitelerinden kaçınmak için tescilli bir tasarımı tercih eder.

(33) Mutlak hak, sahibine hakkı konusu üzerinde doğrudan doğruya hakimiyet sağlayan ve bu niteliği itibarıyla de herkese karşı ileri sürülebilen haklardır.

(34) Ancak diğer sınai haklar gibi endüstriyel tasarımlar da finansal kiralama sözleşmesine konu oluşturamaz (Finansal Kiralama Kanunu m.5).

B- Endüstriyel Tasarımların Devir ve İntikali

KHK/554 m.39/1 hükmü gereğince; bir endüstriyel tasarımın tescil başvurusu veya tescilden doğan tasarım hakkı başkasına devredilebilir, miras yolu ile intikal eder. Bu haklar üzerinde ölüme bağlı tasarrufların yapılması mümkündür.

Başvuru ve tasarım hakkının üzerinde sağlararası işlemler yazılı şekilde yapılmadıkça geçerli değildir (m.39/3). Buna karşılık tasarımın devrinin taahhüt edilmesi, hiç bir şekle tâbi değildir (BK. m.163).

Tasarımın devri, bu husustaki yazılı sözleşmenin yapılmasıyla taraflar (devreden-devralan) arasında etkisini gösterir. Dolayısıyla endüstriyel tasarımın devri konusundaki sözleşme, bir tasarruf işlemidir. Yazılı sözleşmenin yapılmasıyla birlikte tasarım hakkı devralana geçer. Bu nedenle devrin sicile tescili kurucu değil bildirici nitelik taşımaktadır.

Başvurunun ve tasarım hakkının devri veya miras yolu ile intikali taraflardan birinin talebi ve yönetmelikte öngörülen ücretin ödenmesi ile sicile kayıt edilir ve yayınlanır. Yayın tarihi üçüncü kişilere karşı hüküm ifade etme tarihidir (m.39/4). Tescili talep etmeye hem devreden hem devralan yetkilidir. Devrin tescili konusunda zorunluluk yoktur. Ancak tescil yapılmazsa, tasarımın tescilinden doğan yetkiler iyiniyetli üçüncü kişilere karşı ileri sürülemez.

Ayrıca tasarım başvurusu veya tescilden doğan hak üzerinde birden çok kişinin hak sahipliği söz konusu olduğu durumlarda dahi bunların devri ve üzerlerinde hak tesisi için bölünebilmeleri mümkün değildir⁽³⁵⁾ (m.40).

Endüstriyel tasarımın devri halinde tasarım üzerindeki hak mevcut şekliyle devralana geçer. Bu nedenle, devir halinde yeni bir koruma süresi işlemeye başlamaz. Devralan beş yıllık koruma süresinin kalan kısmından yararlanır. Hatta başvurunun devri halinde de, devralan başvuru sahibine ait öncelik hakkından (rüçhan hakkından) yararlanma imkanı bulur⁽³⁶⁾.

C- Endüstriyel Tasarımların Rehni ve Haczi

Başvuru ve tasarım hakkı; kanuni ve akdi rehin hakkına ve hacze konu olabilir. Bu durumda taraflardan birinin talebi üzerine ilgili haklar sicile kaydedilir ve yayınlanır. Rehin hakkı ve haciz bakımından Türk Medeni Kanunu ile İcra ve İflas Kanunu'nun ilgili hükümleri uygulanır (m.39/2).

(35) Oysa Markaların Korunması Hakkında 556 sayılı KHK m.16/1 hükmüne göre, markanın tescil edildiği mal veya hizmetlerin tümü veya bir kısmı için devredilebilmesi mümkündür.

(36) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.187.

Buna göre örneğin, rehinle temin olunan alacağın ödenmemesi halinde, rehin hakkı sahibi, tasarımlı hakkını paraya çevirerek, satış bedelinden alacağını tahsil etme hakkına sahip olur⁽³⁷⁾ (MK. m.860). Tasarım hakkı üzerinde rehin kurulması rehin vereni hak sahibi olmaktan çıkarmaz, rehin verenin (tasarım hakkı sahibi) tasarımlı hakkı üzerindeki tasarruf yetkisi devam eder. Dolayısıyla rehin veren tasarımlı hakkı üzerinde ikinci bir rehin kurulabileceği (MK. m.872, 855) gibi tasarımlı hakkını başkasına da devredebilir.

Rehin veren rehin alanın durumunu kötüleştirmekten kaçınmalıdır. Bu çerçevede rehin veren, sicile kayıtlı rehin hakkı sahibinin izni olmadıkça, tasarımdan doğan haklardan vazgeçemeyecektir (m.47/4).

Tasarımlı hakkının rehni, MK anlamında bir hak rehnidir. Bu rehin hakkında aksine hüküm olmadıkça, teslimi meşrut rehin hükümleri uygulanır (MK m.868). Bu nedenle rehne konu oluşturan tasarımlı hakkına tecavüz halinde rehin alan, MK m.869 ve 618'e dayanarak KHK/554 m.48 çerçevesinde, tecavüzün durdurulmasını ve tecavüzden doğan zararın tazminini isteyebilir. Ödenen tazminat üzerinde alacaklı rehin hakkına sahip olur⁽³⁸⁾.

Tasarımlı hakkı haczedilebileceği gibi ayrı bir ekonomik değere sahip olan tasarımlı tescil başvurusu da hacze konu oluşturabilir. Tasarımlı hakkı üzerinde hacizden önce kurulan ve sicile kaydedilen haklar (rehin, lisans) saklıdır⁽³⁹⁾. Tasarımlı hakkı sahibinin iflası halinde, tasarımlı hakkı da iflas masasına dahil olur (İİK m.84).

D- Endüstriyel Tasarımların Lisans Konusu Olması

Tescilli bir endüstriyel tasarımlı hakkından doğan kullanma yetkisi, ulusal sınırların (Türkiye) bütünü içinde veya bir kısmında geçerli olacak şekilde lisans sözleşmesine konu olabilir (m.41/1). Lisans sözleşmesinde, lisansın belli bir bölge içinde verilir verilmeyeceği açık değilse, lisansın tüm Türkiye için verilmiş olduğu kabul edilmelidir⁽⁴⁰⁾. Lisans, inhisari lisans veya inhisari olmayan lisans şeklinde verilebilir.

(37) Paraya çevirme, menkul rehminin paraya çevrilmesi hakkındaki İİK m.145-147, m.150-152 hükümlerine tâbidir. Doktrinde sözleşmeyle, rehin alana rehin konusunu İİK hükümleri dışında özel olarak satma yetkisinin verilir verilmeyeceği tartışmalı olmakla beraber, rehin alana bu yetkinin tanınabileceği kabul edilmektedir. KÖPRÜLÜ-KANET, **Sınırlı Aynı Haklar**, s.463.; ARKAN, **Marka Hukuku**, s.206.

(38) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.253.

(39) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.207.

(40) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.194.

Aksi kararlaştırılmamış ise lisansın inhisari olmadığı esastır. Lisans veren tasarım konusunu kendi kullanabileceği gibi, üçüncü kişilere aynı tasarıma ilişkin başka lisanslar verebilir (m.41/3).

Lisans sözleşmesi yazılı şekle tâbidir. Lisans sözleşmesi taraflardan birinin talebi üzerine sicile kayıt edilir ve yayınlanır (m.41/7).

İstisnai bir durum olmakla beraber, lisans sözleşmesinde lisans alanın bedel ödemek zorunda olmadığı öngörülebilir (m.42/1).

Lisans alanın endüstriyel tasarımı kullanma yükümlülüğü hususunda, lisans sözleşmesi hükümlerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekir. Örneğin lisans bedeli, lisans alanın cirosu üzerinden hesaplanacaksa., lisans alanın kullanma yükümlülüğünün olduğu kabul edilebilir⁽⁴¹⁾. Buna karşılık lisans bedeli olarak sabit bir bedel tespit edilmişse, lisans alanın tasarımı kullanma yükümü altında olmadığı söylenebilir.

1- İnhisari Lisans

İnhisari lisans söz konusu olduğu zaman, lisans veren başkasına tekrar lisans veremez ve hakkını açıkça saklı tutmuş olmadıkça, kendisi de tasarımı kullanamaz (m.41/4). İnhisari lisansa sahip olan kişi, üçüncü şahıslar tarafından tasarım sahibinin tasarımdan doğan hakkına tecavüz edildiği zaman, tasarım sahibinin bu Kanun Hükmünde Kararname uyarınca üçüncü şahıslara karşı açabileceği davaları, kendi adına açabilir. Şu kadar ki, bunun aksi kararlaştırılabilir (m.41/8). Öte yandan inhisari olmayan lisans sahibinin böyle bir dava açma hakkı yoktur (m.41/8 son cümle).

2- İnhisari Olmayan Lisans (Basit Lisans)

Daha öncede ifade edildiği üzere, aksi sözleşme ile kararlaştırılmamışsa, Endüstriyel Tasarıma ilişkin lisans inhisari değildir. İnhisari olmayan lisans söz konusu olduğunda ise, lisans veren tasarım konusunu kendisi kullanabileceği gibi, üçüncü kişilere de aynı tasarım konusuna ilişkin başka lisanslar da verebilir (m.41/3). Tasarım başvurusuna ve tasarım tescilinden doğan hakka tecavüz teşkil eden bir fiil gerçekleştirildiğinde, lisans alan gereken davayı açması için lisans verene bildirir (m.41/12). Tasarım hakkı sahibince ilgili sürede (bildirimin alındığı tarihten itibaren üç ay içinde) dava açılmaması halinde, lisans alan yaptığı bildirimi de ekleyerek kendi adına dava açar (m.41/10).

(41) ORTAN, Patent Lisansı Sözleşmesi, s.252.

3- Zorunlu Lisans

Zorunlu lisans ile kastedilen, herhangi bir tasarımın Türkiye dahilinde gerektiğinde kullanılmaması nedeni ile zorunlu olarak lisans verilmesidir. Böyle bir düzenleme 554 sayılı KHK'de bulunmamaktadır. Ancak hukukumuzda, özellikle yabancı hukuklardaki patent hukukundaki zorunlu patent ile ilgili hükümlerin burada da kıyasen uygulanabileceği düşünülmektedir (42).

VIII- TASARIM HAKKININ HÜKÜMSÜZLÜĞÜ VE SONA ERMESİ

A- Tasarım Hakkının Hükümsüzlüğü

1- Genel Olarak

KHK/554 m.43/1 hükmüne göre; tasarımın koruma şartlarına sahip olmadığı ispat edilmişse veya tasarımın gerçek hak sahibinden başkası adına tescil edilmiş olduğu ispat edilmişse veya sonradan kamuya açıklanan aynı veya benzer nitelikteki tasarımın başvuru tarihinin daha önce olması halinde, tasarımın hükümsüzlüğüne karar verilir.

Hükümsüzlük nedenleri tasarım başvurusu veya tescilin bir bölümüne ilişkin bulunuyorsa, sadece o bölümü etkileyen ürün veya ürünler için iptal suretiyle, kısmi hükümsüzlüğe karar verilir. Kısmi hükümsüzlük sonucu, iptal edilmeyen ürün veya ürünlerle ilgili kısım için koruma geçerliliğini sürdürür (m.43/3).

Tasarımın hükümsüzlüğü bazı istisnalar dışında herkes tarafından istenebilir. Tasarımın hükümsüzlüğü talebi, 43/c bendine göre sadece, önceki hak sahibi, 13, 14, 15 ve 16 ncı maddelerine göre ise, ancak tasarım hakkına sahip kişiler tarafından ileri sürülür (m.44/1,2).

Tasarımın hükümsüzlüğü koruma süresinin devamı boyunca veya hakkın sona ermesini izleyen beş yıl içinde dava edilir. (m.44/3). Hükümsüzlük davasının zamanaşımına uğraması mümkün değildir. Zira hukuka aykırılık oluşturan durum (tescil) süreklilik göstermektedir (43). Tasarımın hükümsüzlüğü davası, davanın açıldığı anda Tasarım Sicili'nde tasarım belgesi sahibi olarak kayıtlı kişiye karşı açılır (m.44/4). Ayrıca, m.44/4 son cümlede, hükümsüzlük davasının endüstriyel tasarım üzerinde, hak sahibi olan diğer kişilere (rehin alan, lisans alan vs.) davaya katılabilmelerini sağlamak üzere tebliğ olunması da öngörülmüştür (44).

(42) CAMCI, Ö., **Marka Patent Tasarımı ve Haksız Rekabet Davaları**, s.132.

(43) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.167.

(44) Oysa, 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK'de böyle açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

2- Tasarım Hakkının Hükümsüzlüğünün Etkisi

Tasarımın hükümsüzlüğüne karar verilmesi halinde tasarım üzerinde tescille kazanılan hak son bulur. Tasarımın hükümsüzlüğü kararı ile tasarım hakkı, başvuru tarihinden geçerli olmak üzere yok sayılır. Yani tasarımın hükümsüzlüğü geçmişe etkili olarak sonuç doğurur (m.45/1). Ancak aynı maddede, geçmişe etkili olarak doğan bu sonuca hakkaniyet düşüncesi ile bazı istisnalar getirilmiştir. Bu istisnalar arasında; daha önce tasarımdan doğan haklara tecavüz sebebiyle verilen kesinleşmiş ve uygulanmış kararlar ile yapılmış ve uygulanmış sözleşmeler bulunmaktadır (m.45/2).

Tasarımın hükümsüzlüğüne ilişkin kesinleşen hükümsüzlük kararı herkese karşı, bu arada tasarımı devralan hakkında da hüküm ifade eder (m.45/3).

B- Tasarım Hakkının Sona Ermesi

KHK/554 m.46 hükmüne göre, tasarımdan doğan hak koruma süresinin dolması veya tasarım hakkı sahibinin hakkından vazgeçmesi durumunda sona erer.

1- Koruma Süresinin Dolması Nedeniyle Sona Erme

Tescilli tasarımların koruma süresi başvuru tarihinden itibaren 5 yıldır. Ancak bu süre tasarım sahibinin isteğine göre beşer yıllık dönemler halinde, yenilenmek üzere toplam 25 yıla kadar uzatılır (KHK/554 m.12). Süresi içerisinde yenilenmeyen tasarım hakkı, koruma süresinin bitiminden itibaren kendiliğinden hükümsüz hale gelir. Tasarım hakkı sicilden terkin edilir ve böylece tasarım tescilsiz bir tasarım haline gelir.

Tasarım hakkının yenilenmeme neticesinde sona ermesi halinde, bunun etkileri ilerisi için kendini gösterir. Yani koruma süresi içinde meydana gelen bir tecavüz nedeniyle 554 sayılı KHK hükümlerine dayanarak açılan bir davaya, tasarım hakkının son bulmasından sonra da devam edilerek, tazminatta hükmonulabilir ⁽⁴⁵⁾.

(45) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.173.

2- Tasarım Hakkından Vazgeçme Nedeniyle Sona Erme

Vazgeçme halinde tasarım sahibi, tasarımdan doğan haktan tamamen veya kısmen vazgeçebilir (m.47/1). Vazgeçmenin yazılı olarak Enstitü'ye bildirilmesi gerekir. Vazgeçme, Tasarım Sicili'ne kayıt tarihi itibarıyla hüküm doğurur (m.47/2). Ancak lisans sahiplerinin veya Ticaret Sicili'ne kayıtlı hakların sahiplerinin izni olmadıkça, tasarım sahibi bu hakkından vazgeçemez (m.47/3). Yine tasarım üzerinde, bir üçüncü kişi tarafından bir hak iddia edilmekte ve bu husustaki tedbir kararı sicile kayıt edilmiş ise, üçüncü kişinin izni olmadıkça, tasarımdan doğan haklardan vazgeçilemez (m.47/4).

IX- TASARIM HAKKINA TECAVÜZ VE TECAVÜZ HALİNDE İLERİ SÜRÜLEBİLECEK TALEPLER

A- Tasarım Hakkına Tecavüz Halleri

KHK/554 m.48 hükmüne göre aşağıda yazılı fiiller tasarım hakkına tecavüz sayılmaktadır.

a) Tasarım hakkı sahibinin izni olmaksızın tasarımın aynısını veya belirligin bir şekilde benzerini yapmak, üretmek, piyasaya sunmak ⁽⁴⁶⁾, satmak, sözleşme akdi için icabda bulunmak, kullanmak, ithal etmek ve bu amaçlarla depolama, elde bulundurmak.

Bu bendden de anlaşılacağı üzere, burada tasarım hakkına doğrudan bir tecavüz söz konusudur. Ayrıca bir görüşe göre, tecavüze konu tasarımın yapılmasına yol açabilecek her hangi bir şeyde bu gruba dahil edilmelidir. Örneğin, döküm kalıbı, saç levha ve benzerleri gibi ⁽⁴⁷⁾.

b) Tasarım belgesi sahibi tarafından, sözleşmeye dayalı lisans yoluyla verilmiş hakları izinsiz genişletmek veya bu hakları üçüncü kişilere devretmek.

Tasarım hakkı sahibinin lisans sözleşmesiyle tasarımını kullanma yetkisini başkalarına vermesi, KHK/554 m.24 hükmü gereğince tasarım hakkının tüketilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla lisans sözleşmesi yoluyla verilen hakların izinsiz genişletilmesi veya bu hakkın başkasına devri halinde de, tasarım hakkına tecavüzden söz edilmemesi gerekirdi. Zira bu tür fiil-

(46) Piyasaya sunma herhangi bir hukuki şekil (satım, kiralama, leasing) altında yapılabilir. Tasarımın uygulandığı ürünün piyasaya sunma amacı olmaksızın, tüketici tarafından özel ihtiyacı için depolanması (elde bulundurulması) tasarım hakkına tecavüz teşkil etmez.

(47) CAMCI, Ö., **Marka Patent Tasarımı ve Haksız Rekabet Davaları**, s.134.

ler esas itibariyle sözleşmeye aykırılık oluşturur⁽⁴⁸⁾. Ancak tasarım sahibini korumak düşüncesiyle KHK/554 m.48'de lisans sözleşmesine aykırılık teşkil eden bazı fiiller (lisans sözleşmesiyle verilmiş hakların izinsiz genişletilmesi, bu hakların üçüncü kişilere devredilmesi) aynı zamanda tasarım hakkına tecavüz sayılmıştır.

Lisans sözleşmesi belli bir süre için ya da süresiz yapılmış olabilir. Sürenin dolmasından ya da lisans verenin sözleşmeyi feshetmesinden sonra lisans alanın markayı kullanmaya devam etmesi, bu anlamda hakkın izinsiz genişletilmesidir. Bu nedenle bu fiil tasarım hakkına tecavüz teşkil eder. Yine lisans sözleşmesinin belli bir bölge için yapılmış olması halinde, lisans alanın bu bölge dışında satış yapması tasarım hakkına tecavüz oluşturur⁽⁴⁹⁾.

Lisans sözleşmesiyle tanınan hakkın izinsiz genişletilmesi niteliğinde olmayan sözleşmeye aykırılık hallerinde ise, lisans veren tasarım sahibi ancak BK m.96'da düzenlenen sözleşmeye aykırılık hükümlerine dayanabilir. Örneğin lisans sözleşmesinin lisans bedelinin ödenme zamanını ve biçimini düzenleyen hükümlerine uyulmaması halinde durum böyledir.

c) Yukarıda belirtilen a) ile b) bendlerinde yazılı fiillere iştirak veya yardım veya bunları teşvik etmek veya hangi şekil ve şartlarda olursa olsun bu fiillerin yapılmasını kolaylaştırmak.

Burada aslında bir dolaylı tecavüz söz konusudur. Zira, fail tecavüz konusu tasarımı izinsiz olarak, yukarıdaki faaliyetlere konu etmektedir⁽⁵⁰⁾.

Aslında bu hüküm önemli bir yenilik getirmemektedir. Zira bu hüküm, haksız fiilden doğan zarardan birden fazla kimsenin sorumluluğunu düzenleyen BK. m.50 paralelinde hazırlanmıştır. Bu bent kapsamına tasarımın uygulandığı ürünü piyasaya sürüleceği mahalle taşıyan, deposunda bir süre saklayan ve dağıtımına yardımcı olan tellal, komisyoncu gibi kişiler girer⁽⁵¹⁾.

d) Kendisinde bulunan ve haksız olarak üretilen veya ticaret alanına çıkarılan eşyanın nereden alındığını veya nasıl sağlandığını bildirmekten kaçınmak.

(48) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.218.

(49) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.219.

(50) CAMCI, Ö., **Marka Patent Tasarımı ve Haksız Rekabet Davaları**, s.134.

(51) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.221.

Bu hüküm Türk Hukuku bakımından bir yenilik oluşturmaktadır. Bu hükmün uygulanabilmesi için tasarımın uygulandığı ürüne zilyet olmak gerekir. Ancak, söz konusu ürünü kişisel ihtiyacı için elinde bulunduran tüketici bu bent kapsamına girmemelidir (52).

e) Gasp

Tasarım başvurusu yayımlandığı takdirde, başvuru sahibi, tasarıma vaki tecavüzlerden dolayı hukuk ve ceza davası açmaya yetkili olur. Tecavüz eden, başvurudan veya kapsamından haberdar edilmiş ise, başvurunun yayımlanmış olmasına bakılmaz. Tecavüz edenin kötü niyetli olduğuna mahkeme tarafından hükmolunursa, yayından önce de tecavüzün varlığı kabul edilir.

Koruma kapsamındaki tasarımın tescilli olduğuna ilişkin kaydın ürün, ambalaj veya fatura üzerine konulmamış olması, eylemi tecavüz olmaktan çıkarmaz. Tescil işaretleri kusurun değerlendirilmesi sırasında dikkate alınır (m.48/3,4). Bu hükümden de anlaşılacağı üzere marka ve patentten farklı olarak tasarımın tescilli olduğuna ilişkin ürün üzerine veya diğer belgelere konulması zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak böyle bir zorunluluk olmamasına rağmen işaret konulmuşsa, bu durum kusurun değerlendirilmesinde dikkate alınacaktır (53).

B- Tecavüz Halinde İleri Sürülebilecek Talepler

1- İhtiyati Tedbir Talebi

Dava açan veya açacak olan kişiler, davanın etkinliğini temin etmek üzere ihtiyati tedbire karar verilmesini talep edebilir. İhtiyati tedbir talebi, dava açılmadan önce veya dava ile birlikte veya daha sonra yapılır. İhtiyati tedbir talebi, davadan ayrı olarak incelenir (m.63).

İhtiyati tedbir kararı alınmasından sonra HUMK m.109 uyarınca on gün içinde esas hakkında dava açılması gerekir. Oysa lisansın inhisari olmadığı (basit lisans) hallerde, lisans sahibinin dava açma hakkı bulunmadığından (KHK/554 m.48/8 son cümle ve m.60/1 son cümle) lisans alan dava açılması talebiyle lisans verene başvurmak ve icabında üç ay beklemek zorundadır (KHK/554 m.41/10, m.60/3). Bu halde, duruma göre lisans alanın on gün içinde dava açması söz konusu olamayacağından, lisans veren dava açmadıkça ihtiyati tedbir ortadan kalkacaktır (54). Bu nedenle bu durumun

(52) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.221.

(53) ARIKAN, A.S., **Türk Tasarım Kanunu Tasarısı**, s.62.

(54) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.226.

dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca KHK/554 m.41 ve m.60 aynı şeyleri tekrar etmektedir. Bunun da kanun yapma tekniğine uygun olmadığı açıktır. 554 sayılı KHK'de değişiklik yapılması halinde, bu hususların düzeltilmesi uygun olacaktır.

İhtiyati tedbirler, verilecek hükmün etkinliğini tamamen sağlayacak nitelikte olur ve şu tedbirleri kapsar (m.64):

a) Davacının tasarımdan doğan haklarına tecavüz teşkil eden fiillerin durdurulması,

b) Tasarımdan doğan haklara tecavüz edilerek üretilen veya ithal edilen şeylere ve sair vasıtalarla, Türkiye sınırları içinde veya gümrük ve serbest liman veya bölge gibi alanlar dahil, bulundukları her yerde el konulması ve bunların muhafazası.

c) Herhangi bir zararın tazmini bakımından teminat verilmesi.

İhtiyati tedbirde görevli ve yetkili mahkemenin tespitini ikiye ayırarak ele almak gerekir. İhtiyati tedbire ilişkin talebin esas hakkında dava açılmadan önce yapılması halinde görevli mahkeme ihtisas mahkemeleridir (m.58/1). Böylece ihtiyati tedbir konusunun, tasarımlarla ilgili uyuşmazlıklara bakmakla görevli uzman mahkemeler eliyle karara bağlanması sağlanmış olacaktır. Yetkili mahkeme ise HUMK m.104/1 gereği ihtiyati tedbirin en az masrafla ve en çok nerede ifası mümkünse, o yer mahkemesidir.

Esas hakkındaki dava açıldıktan sonra ihtiyati tedbir talebi, davanın esasına bakmakla görevli ihtisas mahkemesinden istenebilir (m.58/1). Bu halde yetkili mahkeme ise HUMK m.104/2 gereğince davaya bakmakta olan ihtisas mahkemesidir.

2- Gümrüklerde El Koyma Talebi

Tecavüz nedeniyle, cezayı gerektiren taklit mallara, ithalat ve ihracat sırasında hak sahibinin talebi üzerine, Gümrük İdareleri tarafından ihtiyati tedbir niteliğinde el konulur. Gümrük idareleri tarafından vaki el koyma kararının tebliğinden itibaren on gün içinde mahkemede dava açılmaz veya tedbir niteliğinde karar alınmazsa, idarenin el koyma kararı kalkar (m.66). Bu maddede öngörülen gümrük idareleri tarafından el koyma, sadece ithalat veya ihracat sırasında söz konusu olur. Maddenin açık hükmü karşısında taklit tasarımın uygulandığı ürünlere transit geçişleri sırasında el konulamayacaktır (55).

(55) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.229.

3- Tasarım Hakkına Tecavüz Halinde Tasarım Sahibinin Diğer Talepleri

Tasarımdan doğan hakları tecavüze uğrayan tasarım sahibi mahkemenen özellikle aşağıdaki taleplerde bulunabilir (m.49):

a) Fiilin tecavüz olup olmadığının tespiti,

b) Tasarımdan doğan haklara tecavüz fiillerinin durdurulması ve önlenmesi talebi,

Tasarım hakkına tecavüz oluşturan fiillerin durdurulması davası ile sürmekte olan bir tecavüzün durdurulması istenir. Bu dava, bir eda davası niteliğindedir. Tecavüz oluşturan fiillerin durdurulması davasının açılabilmesi için kural olarak failin kusurunun bulunması ya da zararın doğmuş olması gibi koşullar aranmaz.

c) Tecavüzün giderilmesi ve maddi ve manevi zararın tazmini talebi,

Burada tecavüzün giderilmesi ile birlikte tazminat davasından da söz edilmesi uygun olmamıştır. Zira tecavüzün giderilmesi davası, tazminat istemini içermez. Tecavüzün giderilmesi davasının konusu tecavüzün maddi sonuçlarının ortadan kaldırılmasıdır. Burada tecavüzün giderilmesinden hiç söz edilmeden sadece tazminat davasının açılabileceğinin belirtilmesi daha uygun olurdu ⁽⁵⁶⁾. TTK'daki haksız rekabete ilişkin düzenleme de bu yöndedir (TTK m.58/1,d).

d) Tasarımdan doğan haklara tecavüz suretiyle üretilen veya ithal edilen ürünlere, bunların üretiminde doğrudan doğruya kullanılan araçlara el konulması talebi,

Sadece tecavüzün durdurulması davası, tasarım hakkı sahibinin haklarını korumaya yetmeyebilir. Bu nedenle kanun koyucu, tecavüzün tekrarlanması tehlikesini tam olarak ortadan kaldırmak amacıyla, tasarımın uygulandığı ürünleri haksız olarak üretmeye yarayan araçlara el konulmasına da olanak vermiştir. Bu sayede, tasarım hakkına tecavüz oluşturan ürünler ticaret hayatından çıkarılmış olacaktır ⁽⁵⁷⁾.

e) Mümkün olduğu takdirde el konulan ürünler üzerinde, talep eden davacıya mülkiyet hakkı tanınması talebi; Bu durumda, söz konusu ürünlerin değeri, tazminat miktarından düşülür.

(56) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.240.

(57) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.234.

Bu bentte sadece el konulan ürünler üzerinde mülkiyet hakkı tanınmasından söz edilmiştir. Dolayısıyla eşyayı üretmeye yarayan araçlar, bu hükmün kapsamı dışındadır.

f) Tasarımdan doğan haklara tecavüzün devamını önlemek üzere tedbirlerin alınması. Tecavüzün önlenmesi için, kaçınılmaz ise, el konulan ürünlerin veya araçların imhası talebi,

Bu bentte dikkat edilmesi gereken nokta, tecavüzün önlenmesi için "kaçınılmaz ise" imha talebinden söz edilmesidir. Dolayısıyla tecavüz nedeniyle o ürünün imhası, en son başvurulabilecek bir yoldur.

g) Tasarımdan doğan haklara tecavüz eden kişi aleyhine verilen mahkeme kararının, masrafları tecavüz eden tarafından karşılanarak ilanı talebi,

Kararın ilanının istenebilmesi için kusur şart değildir. Davacının kesinleşen mahkeme kararının kamuya duyurulması yolundaki talebinin mahkemece reddolunması halinde, davacının kendiliğinden ilan yaptırmasının, haksız rekabete yol açabileceği ileri sürülmüştür (58).

Tedbirler konusunda, mahkeme Hukuk Muhakemeleri Usul Kanunu'nun ihtiyati tedbirler hakkındaki hükümlerine göre karar verir (KHK/554 m.49/2).

4- Tazminat Kapsamı

Tasarım hakkı sahibinin uğradığı zarar, sadece fiili kaybın değerini değil, ayrıca tasarımdan doğan haklara tecavüz dolayısıyla yoksun kalınan kazancını da kapsar. Yoksun kalınan kazanç, zarar gören tasarım hakkı sahibinin seçimine bağlı olarak, aşağıdaki değerlendirme usullerinden birine göre hesap edilir;

a) Tasarımdan doğan haklara tecavüz edenin rekabeti olmasaydı, tasarım sahibinin tasarımı kullanması ile elde edebileceği muhtemel gelire göre,

b) Tasarımdan doğan hakka tecavüz edenin, tasarımı kullanmakla elde ettiği kazançla göre,

c) Tasarımdan doğan hakka tecavüz edenin, tasarımı bir lisans anlaşması ile hukuka uygun bir şekilde kullanmış olması halinde ödemesi gereken lisans bedeline göre.

(58) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.250.

Yoksun kalınan kazancın hesaplanmasında, özellikle tasarımın ekonomik önemi, tasarımdan doğan haklara tecavüz edildiği anda geçerlilik süresi ve tecavüz sırasında tasarıma ilişkin lisansların sayısı ve çeşidi gibi etkenler göz önünde tutulur (m.52).

Tasarımdan doğan haklara tecavüz eden tarafından, tasarımın kötü şekilde üretimi veya uygun olmayan bir tarzda piyasaya sürülmesi sonucunda, tasarımın itibarı zarara uğrarsa, tasarım hakkı sahibi, bu nedenle ayrıca tazminat isteyebilir (m.54). Buna karşılık tasarım hakkı sahibi, sebep olduğu zarardan dolayı, tasarım hakkı sahibine tazminat ödemiş olan kişi tarafından, el konulmaması nedeniyle piyasaya sürülmüş ürünleri kullanan kişilere karşı, söz konusu davaları açamaz. Ancak bu kişilerin kötü niyetli olmaları halinde bu hüküm uygulanmaz (m.56).

X- TASARIM HAKKINA TECAVÜZ HALİNDE AÇILABİLECEK CEZA VE DİĞER HUKUK DAVALARI

A- Tasarım Hakkına Tecavüz Halinde Uygulanacak Cezai Müeyyideler

554 sayılı KHK'nin Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmesinden sonra, 3.11.1995 tarih ve 4128 sayılı Kanun'un üçüncü maddesi ile, 554 sayılı KHK'ye 48/A maddesi eklenmiştir. Eklenen bu 48/A maddesi ile endüstriyel tasarım haklarına ilişkin ihlaller ve tecavüzler konusunda aşağıdaki suçlar tanımlanmakta ve çeşitli cezalar öngörülmektedir.

Buna göre KHK/554 m.48/A hükmüyle üç grup para ve hapis cezası öngörülmüştür:

a) Bir yıldan iki yıla kadar hapis ve/veya 300 milyon liradan 600 milyon liraya kadar para cezasını gerektiren haller:

- Tasarımcının kimliği konusunda gerçeğe aykırı olarak bilgi verilmesi,

- Tasarım koruması altındaki eşya veya ambalaj üzerine konulan işaretin yetkisi olmadan kaldırılması,

- Haksız olarak kendisini tasarım başvurusu veya tasarım hakkı sahibi gibi göstermek.

b) İki yıldan üç yıla kadar hapis ve/veya 600 milyon liradan 1 milyar liraya kadar para cezasını gerektiren haller:

- Yetkisi olmadığı halde, rehin, lisans ve devir işlemleri yapmak,

- Tasarım hakkı sahibi olmadığı halde veya tasarım hakkının KHK/554'de öngörülen hallerde sona erdiği veya ortadan kalktığı durumlarda (sürenin dolması, hükümsüzlük vs.) tasarım korumasının devam ettiği izlenimi bırakacak işaretler koymak, ilan ve reklamlarda bulunmak.

c) İki yıldan dört yıla kadar hapis ve/veya 1 milyar liradan az olmamak üzere para cezasını gerektiren haller

- KHK/554 m.48'de belirtilen tasarım hakkına tecavüz sayılan hallerden birini işlemek.

Ayrıca c) bendinde belirtilen ihlal, şartları varsa, bir yıldan az olmamak üzere iş yerinin kapatılması ve aynı süre ticaretten men edilmeyi de beraberinde getirmektedir.

"Bu maddede belirtilen suçlar, hizmetlerini yaptıkları sırada, bir işletmenin çalışanları tarafından doğrudan doğruya veya emir üzerine işlenmişse çalışanlar ve suçun işlenmesine mani olmayan, işletme sahibi, müdür veya temsilcisi ve hangi unvan ve sıfatla olursa olsun işletmeyi fiilen yöneten kişi de cezalandırılır. Bir tüzel kişinin işleri yürütülürken, 48 inci maddede sayılan suçlardan biri işlenirse, tüzel kişi, masraflar ve para cezasından müteselsilen sorumlu olur. Fiile iştirak edenler hakkında olayın mahiyetine göre Türk Ceza Kanunu'nun 64, 65, 66 ve 67 nci maddeleri hükümleri uygulanır. Yukarıda sayılan suçlardan dolayı kovuşturma şikayete bağlıdır (KHK/554 m.48/A/2)."

KHK/554 m.48/ hükmü ile tecavüz sayılan hallerde takibat, hak sahibinin bir yıl içinde yapacağı şikayetine bağlanmış ve anılan suçlar ile ilgili işler Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu çerçevesinde acele işlerden sayılmıştır. Ceza davalarında el koyma açısından da Ceza Kanunu'nun 36. maddesine atıf yapılmıştır.

Bu madde hükümlerinin uygulanmasında 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 344 üncü maddesinin birinci fıkrasının 8 numaralı bendi uygulanmaz. Yani tasarım ihlali nedeniyle açılan ceza davaları artık "şahsi dava" olmaktan çıkarılmıştır. Tasarım korunmasından doğan hakları tecavüze uğrayandan başka, 48 inci maddede sayılanlar dışında kalan suçlarda Enstitü; tasarım hakkı sahibi olarak belirtilmesi gereken kimlik bildiriminin gerçeğe aykırı olarak yapılması ile korunan bir tasarım hakkının sahibi olmadığı veya koruma süresi bittiği veya herhangi bir sebeple tasarım hakkının hükümsüzlüğü veya tasarım korunmasından doğan hakkının sona ermesi durumlarında kendisinin veya başkasının imal ettiği veya satışa çıkardığı eşyaya veya ambalajlarına veya ticari evrakına veya ilanlarına hukukla korunan bir tasarım hakkı ile ilgili olduğu kanısını uyandıracak şekilde, işaretler koyma veya bu amaçla yazılı ve görsel basındaki ilan ve reklamlarda bu tarzda yazı, işaret ve ifadelerin kullanılması durumlarında, 5590 veya 507 sayılı kanunlara tabi kuruluşlar ve Tüketici Dernekleri de şikayet hakkına sahiptir. Şikayetin fiil ve failden haberdar olma tarihinden itibaren iki yıl içinde yapılması gerekir.

B- Tasarım Hakkına Tecavüz Halinde Açılabilir Diğerk Hukuk Davaları (59)

1- Delillerin Tespiti Davası

KHK/554 m.62 hükmüne göre tasarımdan doğan hakları ileri sürmeye yetkili olan kişi, bu haklara tecavüz sayılabilecek olayların tespiti mahkemen isteyebilir.

Bu davanın hukuki niteliğı tartışmalıdır. Bir görüşe göre (60) bu Türk Hukuku bakımından bir yeniliktir. Bu görüşe göre; delillerin tespiti davası, HUMK m.368 ve devamında düzenlenen "delillerin tespiti"nden farklı olarak bir davadır. Buna karşılık bir başka görüşe göre (61) ise, KHK/554 m.62 hükmüne paralel bir hüküm içeren 551 sayılı. Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK (m.150) açısından, "Delillerin Tespiti Davası" başlığının yanlış kullanıldığı ve bunun, HUMK m.368-374 anlamında "delillerin tespiti"ni düzenlediğı ifade edilmiştir.

Biz de, KHK/554 m.62'ye göre açılacak bir davanın, HUMK m.368 ve devamında sayılan delillerin tespiti isteğini içermeyip, Kanun tarafından ihdas edilmiş bir tespit davası olduğu görüşüne katılıyoruz (62).

Bu davayla ilgili diğerk hususlarda KHK/554 m.65 gereğı HUMK'nun ilgili hükümleri uygulanır.

2- Tasarımdan Doğan Haklara Tecavüzün Mevcut Olmadığı Hakkında Dava

KHK/554 m.61 hükmüne göre, menfaati olan herkes, tasarım hakkı sahibine karşı dava açarak, fiillerinin tasarımdan doğan haklara tecavüz teşkil etmediğine karar verilmesini talep eder. Davanın açılması için, sınai ve ticari girişimde bulunacak kişi, girişimlerinin tasarımdan doğan haklara tecavüz teşkil edip etmediğı hakkında tasarım sahibinden noter aracılığı ile görüş talep eder. Bir ay içinde cevap verilmemesi veya verilen cevabın kabul edilmemesi halinde, menfaat sahibi bu davayı açabilir.

(59) Burada diğerk hukuk davaları ile kastımız yukarıda IX. başlık (TASARIM HAKKINA TECAVÜZ VE TECAVÜZ HALİNDE İLERİ SÜRÜLEBİLECEK TALEPLER) altında bahsedilen hukuk davaları dışında kalan "Delillerin Tespiti Davası" ve "Tasarımdan Doğan Haklara Tecavüzün Mevcut Olmadığı Hakkında Dava"dır. Bu davaları özellikleri sebebiyle bu başlık altında ele almayı daha uygun gördük.

(60) TEKİNALP, Ünal, **Gümrük Birliğinin Türk Hukuku Üzerindeki Etkileri**, s.78.

(61) ŞEHİRALİ, Feyzan Hayal, **Patent Hakkının Korunması**, s.147-148.

(62) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.232.

Ancak, bu dava tasarımıdan doğan haklara tecavüzden dolayı kendisine karşı dava açılmış bir kişi tarafından açılmaz. Dava, sicilde kayıtlı tüm hak sahiplerine tebliğ olunur. Dava, tasarım belgesinin hükümsüzlüğü davası ile birlikte de açılabilir.

Tasarım hakkına tecavüzün mevcut olmadığı hakkında dava, esas itibariyle bir menfi tespit davasıdır. Ancak bu dava, tam bir menfi tespit davası niteliğinde de değildir ⁽⁶³⁾. Zira usul hukukunda menfi tespit davasından bahsedebilmek için, davalının daha önce belli bir hukuki ilişkinin varlığını iddia etmiş olması gerekir. Oysa burada tasarım hakkına tecavüzün varlığı henüz iddia olunmamıştır ⁽⁶⁴⁾.

XI- TECAVÜZ NEDENİYLE AÇILACAK DAVALARDA ZAMANAŞIMI VE GÖREVLİ-YETKİLİ MAHKEME

A- ZAMANAŞIMI

KHK/554 m.57 uyarınca tasarım hakkına tecavüzden doğan özel hukuka ilişkin taleplerde BK'un zamanaşımına ilişkin hükümleri uygulanır. Tasarım hakkına tecavüz esas itibariyle bir haksız fiildir. Bu nedenle KHK/554 m.57'deki yollamanın, haksız fiil ile ilgili zamanaşımını düzenleyen BK m.60'a yapıldığını kabul etmek gerekir ⁽⁶⁵⁾. Buna göre, tasarım hakkına tecavüz nedeniyle açılacak tüm davaların, zarara ve faile itila tarihinden bir yıl ve herhalde tecavüz fiilinin vukuundan itibaren on yıl içinde açılması gerekir.

Öte yandan, tasarım hakkına tecavüzün aslında haksız fiilin özel bir şekli olan haksız rekabet teşkil ettiği ve bundan dolayı TTK m.62'deki 1 ve 3 yıllık kısa zamanaşımı süresinin uygulanmasının daha isabetle olacağı da ifade edilmiştir ⁽⁶⁶⁾.

KHK/554 m.57'deki yollama nedeniyle BK m.60'da öngörülen bir ve on yıllık zamanaşımı süreleri, tecavüz halinde ileri sürülecek özel hukuka ilişkin tüm talepler hakkında uygulanır. Dolayısıyla tecavüz nedeniyle sadece maddi manevi tazminat talepleri değil 554 sayılı KHK'ye göre açılacak el koyma, el konulan ürünler üzerinde mülkiyet hakkı tanınması, el konulan ürünlerin ve araçları imhası vs. yolundaki talepler bu zamanaşımı süresine tabidir.

(63) ŞEHİRALİ, Feyzan Hayal, **Patent Hakkının Korunması**, s.233.

(64) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.233.

(65) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.256.

(66) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.257.

Ayrıca lisans alanın, tasarım hakkına tecavüz ettiği hallerde de zamanaşımı süresi BK m.125 uyarınca on yıl değil BK m.60 gereğince bir ve on yıl olmalıdır. Ancak tasarım hakkına tecavüz oluşturmeyen lisans sözleşmelerine aykırılık hallerinde (örneğin lisans sözleşmesinin lisans bedelinin ödenme zamanını ve biçimini düzenleyen hükümlerine uyulmaması halinde) zamanaşımı süresi BK m.125 uyarınca on yıldır⁽⁶⁷⁾.

Tasarım hakkına tecavüz fiillerinin durdurulması davasında (KHK/554 m.49/1-b) zamanaşımı söz konusu değildir. Zira tecavüz devam ettiği sürece zamanaşımı işlemeye başlamaz. Tecavüz durmuş ve tekrarlanması tehlikesi de yok ise zaten durdurma davası açılmaz⁽⁶⁸⁾.

Tasarım hakkına tecavüz oluşturan fiil her tekrarlanışında zamanaşımı süresi kesilip yeniden işlemeye başlar.

BK m.60-2'de yer alan ceza kanunlarındaki daha uzun zamanaşımı süresinin uygulanmasına ilişkin hüküm, KHK/554 m.57'deki yollama nedeniyle tasarım hakkına tecavüz halinde de uygulanır. Bu nedenle KHK/554 m.48/A'da gösterilen ve suç teşkil eden tecavüz filleri nedeniyle 1 yıllık zamanaşımı süresi yerine TCK m.102 gereğince 5 yıllık süre uygulanacaktır⁽⁶⁹⁾.

B-Görevli-Yetkili Mahkeme

1-Görevli Mahkeme

KHK/554 m.58/1 hükmü⁽⁷⁰⁾ gereği, bu KHK'de öngörülen bütün davalarda görevli mahkeme, Adalet Bakanlığı'nca kurulacak ihtisas mahkemeleridir. İhtisas mahkemeleri belirli konulardaki uyuşmazlıkları çözmek üzere özel kanunla kurulan uzmanlaşmış mahkemelerdir. Bu sayede tasarımlardan kaynaklanan uyuşmazlıkların, uzman mahkemeler eliyle usul ekonomisine uygun bir şekilde çözüme bağlanması amaçlanmıştır.

Genel mahkemeler ile ihtisas mahkemeleri(özel mahkemeler) arasındaki ilişki, işbölümü ilişkisi değil, görev ilişkisi niteliğindedir⁽⁷¹⁾.

KHK/554 m.57/2 hükmüne göre, asliye ticaret ve asliye ceza mahkemelerinden hangilerinin ihtisas mahkemesi olarak görevlendirileceği ve bu mahkemelerin yargı çevresi, Adalet Bakanlığı'nın teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenir. Bu fıkranın anlamı; tasarım

(67) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.257.

(68) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.258.

(69) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.258.

(70) KHK/554 m.58'in başlığı "Görevli ve Yetkili Mahkeme" olmakla beraber maddede metninde sadece görevli mahkeme gösterilmiştir.

(71) KURU-ARSLAN-YILMAZ, **Medeni Usul Hukuku**, s.179.

suçları ile ilgili davalarda da ihtisas mahkemesinin görevli mahkeme olacaktır.

554 sayılı KHK'de öngörülen bütün davalarda görevli mahkeme ihtisas mahkemesi olduğundan, tasarıma hakkına tecavüz nedeniyle açılacak ihtiyati tedbir ile tespit davalarında da görevli mahkeme, ihtisas mahkemeleridir.

İhtisas mahkemelerinin kurulmuş olması, tarafların tahkime gitmesine engel değildir⁽⁷²⁾.

2-Yetkili Mahkeme

Tasarım hakkı sahibi tarafından, üçüncü kişiler aleyhine açılacak hukuk davalarında yetkili mahkeme, özel olarak belirlenmiştir. Bu davalara davacının ikametgahının olduğu veya fiilin işlendiği veya tecavüz fiilinin etkilerinin görüldüğü yerdeki ihtisas mahkemelerinde bakılacağı hükmü bağlanmıştır (KHK/554 m.49/10). Ayrıca HUMK m.9/1 Hükmü gereği, davalının ikametgahı mahkemesinde de bu davanın açılabilmesi mümkündür. Zira amaç, yetkili mahkeme sayısını arttırarak mağdura kolaylık sağlamaktır⁽⁷³⁾.

Davacının yabancı uyruklu olması halinde yetkili mahkeme, sicilde kayıtlı iş vekilinin bulunduğu yerdeki, eğer vekillik kaydı silinmişse, Enstitü merkezinin bulunduğu yerdeki mehkemedir(KHK/554 m.49/11).

Üçüncü kişiler tarafından tasarıma başvurusu veya tasarıma belgesi sahibi aleyhine, açılacak davalarda yetkili mahkeme, davalının bulunduğu yerdeki mahkemedir. Tasarıma başvurusu veya tasarıma belgesi sahibinin Türkiye'de ikamet etmemesi halinde, yetkili mahkeme yukarıdaki gibi tayin edilir(m.49/12). Birden fazla mahkemenin yetkili olduğu durumda, yetkili mahkeme, ilk davanın açıldığı mahkemedir(m.49/son).

XII-ENSTİTÜ NEZDİNDE İŞLEM YAPMA YETKİSİ OLAN KİŞİLER

KHK/554 m.67 hükmüne göre, Türk Patent Enstitüsü nezdinde tasarıma işlemleri için aşağıdaki kişiler işlem yapabilir:

a) Başvuru yapan gerçek veya tüzel kişiler,

b) KHK/544 m.30'daki nitelikleri haiz ve Enstitü tarafından yapılacak tasarıma vekilliği sınavında, başarı gösterip, diğer koşulları sağlayarak tasarıma vekilleri siciline kayıt edilen kişiler. (Hem marka hem de patent vekilleri siciline kayıtlı olanlar tasarıma vekili siciline sınavsız kaydedilir.)

(72) ARKAN, Sabih, **Marka Hukuku**, s.259.

(73) Bilindiği üzere HUMK m.9/1 genel yetki kuralı olup, genel yetkili mahkeme olan davalının ikametgahı mahkemesinde de davanın açılabilceğini gösterir.

c) Tüzel kişiler yetikili organlarınca temsil edilir.

d) İkametgahı yurt dışında bulunan kişiler ancak tasarım vekilleri vasıtasıyla temsil edilir.

Vekil tayin edilmesi halinde, tüm işlemler vekil vasıtasıyla yapılır. Vekile yapılmış tebligat asile yapılmış sayılır.

SONUÇ

Son yıllara teknolojiye meydana gelen gelişmeler ve bunun uluslararası ticaret üzerindeki etkisi nedeniyle, fikri ve sınai hakların önemi bir kat daha artmıştır. Endüstriyel tasarımların; faydalı model ve patentlenebilir yeni buluşların ilk adımını teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle güçlü ve etkili bir korumanın eksikliği, ülkenin ticari ve bilimsel hayatını olumsuz etkileyecektir.

554 sayılı KHK ile endüstriyel tasarımlara sağlanan koruma; tasarımcılara, ilgili sektörlerle ve ülkenin endüstriyel gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır. 554 sayılı KHK'den önce ülkemizde endüstriyel tasarımlar haksız rekabet ile Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun çerçevesinde korunmaktaydı. 554 sayılı KHK ile getirilen düzenleme, uluslararası düzeyde, fikri ve sınai haklar ile ilgili son gelişmeleri içerdiği için bu konudaki uluslararası eğilimleri de bünyesinde barındırmaktadır.

554 sayılı KHK ile getirilen düzenleme ile ilgili aşağıdaki hususlar söylenebilir:

a) Endüstriyel tasarımların korunmasında, tescil esasına dayanılmıştır. Ancak bunun yanında şartları varsa, diğer koruma yöntemlerinin uygulanmasına da engel olunmamıştır.

b) Tescilli tasarımların korunma süresi beş yıldır. Ancak bu sürenin beşer yıllık dönemler halinde yenilenmek suretiyle 25 yıla kadar uzatılabilmesi mümkündür.

c) Endüstriyel tasarımların tescilinde incelemesiz tescil esası benimsenmiştir. Burada inceleme sadece tescil edilecek tasarımın konu ve kapsam bakımından KHK m.3 hükmüne uygunluğu ile sınırlıdır. Ayrıca, tasarımın hükümsüzlüğünün her an ileri sürülebilmesi mümkündür.

d) Tekstil gibi modası çabuk geçen tasarımlar için daha ucuz ve basit bir usul olan "yayının ertelenmesi"ne yer verilmiştir.

e) KHK'de tasarımın hükümsüzlüğüne ilişkin davaların yanısıra, tasarım suçlarıyla ilgili davalara da ihtisas mahkemelerinde bakılacağı ifade edilmiştir. KHK'de öngörülen bazı tasarım suçlarında, mağdurdan başka, TPE, 5590 ve 507 sayılı Kanunlara tabi kuruluşlara ve tüketici derneklerine de şikayet hakkı tanınmıştır.

554 sayılı KHK'de bazı aksaklıklara da rastlamak mümkündür. Şöyleki;

-554 sayılı KHK'de bazı gereksiz tekrarlar bulunmaktadır. Örneğin, lisans alanın dava açma yetkisiyle ilgili olarak KHK m.41/8-12 fıkraları arasında yer alan hükümler, KHK m.60'da aynen tekrar edilmiştir. Bunun kanun yapma tekniğine uygun olmadığı açıktır. Buna karşılık tasarım hakkına tecavüz halinde dava açma hakkına sahip olmayan lisans alanın (basit lisans halinde), davacı lisans veren lehine hükmoluncak tazminat üzerinde ne gibi haklara sahip olduğu hususu, KHK'de hiç düzenlenmemiştir.

-Yine KHK/554 m.58'in kenar başlığı"Görevli ve Yetkili Mahkeme" olduğu halde, bu maddede sadece uyuşmazlıklara bakmakla görevli ihtisas mahkemelerinden söz edilmiştir.

-KHK'de bazı teknik tabirler yerinde kullanılmamıştır. Örneğin, KHK/554 m.66/1'de gümrüklerde el koyma düzenlenirken, gümrük idaresi tarafından yapılan bu işlemin "ihtiyati tedbir" niteliğinde olduğu ifade edilmiştir. Bilindiği üzere, ihtiyati tedbire ancak bir yargı organı karar verebilir.

-Bunlardan başka, KHK'de çok az olmakla beraber, Türkçe bakımından karışık ve anlaşılması güç bir ifade tarzının da kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, KHK/554 m.38/2 ve 3 üncü fıkralarında yer alan hüküm anlam bakımından karışıktır. Yine aynı şekilde KHK/554 m.48/A hükmünde de anlaşılması güç bir ifade tarzına yer verilmiştir.

Bunlara ilave olarak sınai mülkiyet hukuku ile ilgili davalarda kurulması öngörülen ihtisas mahkemelerinin, mahkemelerdeki alt yapı ve eğitilmiş insan gücü yetersizlikleri nedeniyle günümüze kadar kurulamamış olması önemli bir eksikliktir. Bu eksikliklerin giderilmesi için gerekli alt yapı çalışmalarının süratle yapılarak hayata geçirilmesi gereklidir. ♦